

Jani Hakkarainen

Voittiko Messi vai voittiko Barcelona? Jalkapallojoukkueiden olemisen tavasta

Urheilussakin elämme aikaa, joka juhlii supertähtiä, voittajayksilöitä yli kaiken. Suurinta urheilussa on tulla Tiger Woodsiksi, Roger Federeriksi, Kimi Räikköseksi, Cristiano Ronaldoksi tai Lionel Messiksi. Nämä globaalit urheilun supertähdet on nostettu suoranaiselle urheilunerouden jalustalle. Ennen kaikkea he ovat kuitenkin rahan-tekokoneita, jotka takovat pääomaa itselleen, varustefirmoilleen ja sponsoreilleen. He ovat ihailun kohteita ympäri maailmaa.

Samalla maailman suosituimpia urheilulajeja ovat joukkuepallopelit – mitattiin asiaa sitten katsoja- tai harrastajamäärillä. Kaksi kauneinta yli muiden ovat jalkapallo ja koripallo. Varsinkin jalkapallo on kiistatta globaali laji. Sen ainut merkittävä sokea piste on Pohjois-Amerikka, mutta sielläkin se saanee yhä vahvemman jalansijan, kun väestö latinalaistuu erityisesti Yhdysvalloissa.

Yksilöitä korostava urheilukulttuuri vaikuttaa siihen, kuinka suurimpienkin joukkuelajien luonne yleisesti ymmärretään. Voimakkaan individualistisesta näkökulmasta onkin luontevaa ajatella, että joukkuepeliäkin pelaavat lopulta yksilöt. Jalkapallossa ei ole perimmiltään kyse esimerkiksi Juventuksen ja Barcelonan taistosta vaan Andrea Pirlon ja Messin välisestä kamppailusta keskikentän hallinnasta. Jalkapallo on pelaajien, ei joukkueiden, saati valmentajien peli. Suomessakin usein toistettu hokema on, että peli pitää

palauttaa pelaajille. Varsinkin jääkiekkotoimittajien kirjoituksista ja puheista olisi helppo löytyä lukuisia esimerkkejä hokemasta.

On varmasti turvallista väittää, että tuskin kukaan toimittajista tai jalkapallon seuraajista ajattelee asiaa tämän pidemmälle. Siksi heihin voi tuskin liittää paremmin artikuloitua filosofista kantaa jalkapallon pelaamisen agentista eli tekijästä (perimmäisestä pelaajasta) tai joukkueiden mahdollisesta olemassaolosta. Tyypillistä toimittajaa tai jalkapallofania koko kysymys tuskin edes kiinnostaa, eikä siinä ole sinänsä mitään väärää. Heidän kiinnostuksen kohteensa ovat muualla. Fani esimerkiksi haluaa ihailla idoleitaan ja elää heidän kanssaan nousuissa ja laskuissa.

Filosofi voi silti viedä asian tarkastelun pidemmälle. Yksilökeskeisestä ajattelusta on mahdollista kehittää filosofinen kanta, jolle luonteva termi on individualismi (jalkapallon suhteen). Se tulee yksilöä tarkoittavasta sivistyssanasta ”indiviidi”. Lyhyesti se voidaan muotoilla seuraavasti: jalkapalloa pelaavat yksittäiset pelaajat, eivät joukkueet tai niiden kentälliset. Joukkueita ja kentällisiä ei ole lainkaan olemassa. Tarkemmin sanottuna individualismi on siis eliminativistinen kanta, koska se ikään kuin poistaa joukkueet ja kentälliset olemassa olevien olioiden piiristä. Sen mukaan joukkueet ja kentälliset ovat filosofisesti sanottuna vain pelaajiensa moneuksia (pluraliteetteja): ei muuta kuin monta yksilöä (pelaajaa) yhdessä. Ne eivät muodosta laskettavia ykseyksiä, jotka ovat enemmän kuin pelaajiensa moneus (toisin kuin yksittäiset pelaajat, jotka voidaan laskea). Manchester Unitedin joukkue ei siis ole 36:s olio yli 35:n pelaajansa. Se on pelkästään näiden 35:n pelaajan moneus: nämä 35 pelaajaa yhdessä. Se ei ole mitään muuta. Itsessään Manchester Unitedin joukkue ei ole olio. Kun ManU pelaa, 11 pelaajaa näistä 35:stä pelaajasta pelaa kerrallaan.

Jos joukkueita ja niiden kentällisiä on olemassa, ovat ne oletettavasti yhteisöllisiä eli sosiaalisia olioita. Jopa eliminativistinen individualisti myöntää, että joukkueet ja niiden kentälliset ovat ihmisten muodostamia ryhmiä, vaikka vain moneuksia. Eliminativistinen individualistikaan ei kiellä ihmisten ja ihmisryhmien olemassaoloa (kuten eliminativistinen fysikalisti voisi kieltää, koska

hän saattaa uskoa vain mikropartikkelien olemassaoloon). Puheena oleva individualismi on siis sosiaaliontologinen, sosiaalisten olioiden olemassaoloa ja olemisen tapaa koskeva näkemys. Koska se on muodostettu yleisestä arkiajattelun uskomuksesta, kyseessä ei ole helpoksi vastustajaksi filosofin keksimä olkinukke (tämän vuoksi en tarkastele individualismin muita mahdollisia, esimerkiksi reduktiivisia eli palauttavia muotoja). Eliminativistinen individualismi pohjaa suoraan todelliseen ajattelutapaan, joka vaikuttaa jalkapallon ymmärtämiseen ja toimintaan jalkapallon parissa (esimerkiksi tähtikultin pönkittämisenä).

Filosofinen vastustajani tässä artikkelissa on eliminativistinen individualismi, jonka totuutta vastaan esitän perusteita. Käytän esimerkkinä jalkapalloa. En jätä tarkasteluani kuitenkaan vain kielteiselle tasolle, vaan puolustan myös myönteistä näkemystä asiaan. Esitän perusteita sen puolesta, että jalkapallojoukkueita ja niiden kentällisiä on olemassa ja niillä on kausaalisia voimia eli kykyä vaikuttaa syy–seuraus-suhteissa. Puolustan siis *kollektivistista* sosiaaliontologista kantaa jalkapallosta, koska näkemykseni mukaan jalkapallojoukkueita, kollektiiveja (yhteisöjä) on aidosti olemassa.¹

Mielestäni kyseessä ei ole pelkkä filosofin akateeminen kysymys, jolla ei ole käytännön merkitystä. Uskon, että kollektivistisesta näkökulmasta opimme ymmärtämään jalkapalloa joukkuepallona paremmin, millä voi olla myös käytännön merkitystä. Jos pelaaja, valmentaja tai tutkiva jalkapallojournalisti sisäistää kollektivismiin, on sillä takuulla seurauksia hänen toimintansa suhteen. Ihanne tapauksessa jalkapalloilija voi ymmärtää paremmin tekemisensä luonteen. Jalkapallo on ytimeltään joukkuepeli, jossa laji ja joukkue ovat pelaajaa *jalkapalloilijana* ensisijaisempia. Ilman niitä hän ei ole jalkapalloilijana mitään. Tämä saattaa rajoittaa pelaajan itsekkyyttä ja tehdä hänestä paremman joukkuepelaajan, mistä hän itsekin jalkapalloilijana hyöttyy.² Valmentaja puolestaan saa tukea toiminnalleen, koska valmentajan tehtävä on saada jalkapallojoukkue toimimaan,

1 Termistä ”kollektivismi”, ks. Elder-Vass 2010, 83. Sitä voitaisiin kutsua myös ”sosietismiksi” (Schatzki 2003).

2 Yksi kaikkien aikojen menestyneimmistä koripallovalmentajista, Phil Jackson, korostaa voimakkaasti itsekkyydestä poisoppimista yhtenä avaimena voittamiseen koripallossa (Jackson ja Delehanty 2013, 11).

ei vain yksittäiset pelaajat pelaamaan hyvin. Tutkiva jalkapallojournalisti voi oppia näkemään tähtikultin vieläkin kriittisemmin kuin aiemmin.

Artikkelin ensimmäisessä luvussa perustelen ja avaan ilmiön, joka tunnetaan yleisesti ilmauksella ”joukkue on enemmän kuin pelaajiensa summa”. Toisessa luvussa argumentoin tämän ilmiön perusteella eliminativistista individualismia vastaan ja kollektivismin puolesta. Tämä johtaa kolmannen luvun tarkasteluun kollektivismista pikemmin kokonaisuutta (holistisena) kuin sen osia korostavana (atomistisena) sosiaaliantologiana. Siinä pelaajia, ihmisiä, ei nähdä yhteisöllisinä atomeina vaan sosiaalisista olioista riippuvaisina. Neljännessä luvussa vastaan kysymykseen jalkapallon pelaamisen agentista eli tekijästä (pelaajasta) akselilla joukkue–kentällinen–pelaajat. Lopuksi tarkastelen muutamia ongelmia, joita kantaani sisältyy, sekä alustavia vastauksia niihin.

Kreikka oli enemmän kuin pelaajiensa summa

Kuten muissakin joukkuepallopeleissä myös jalkapallossa esiintyy ilmiötä, jossa joukkue on enemmän kuin pelaajiensa summa. Kreikan yllätysvoitto vuoden 2004 EM-kisoissa on varmasti yksi kaikkien aikojen parhaita esimerkkejä tästä ilmiöstä. On varsin selvää, että Kreikalla ei ollut läheskään kisojen paras joukkue, jos asiaa mitataan pelaajalistalla. Silti maa onnistui voittamaan kultaa ja vieläpä hieman vanhentuneella Otto Rehhagelin taktiikalla, joka perustui osittain miesvartiointiin ja vastahyökkäyksiin. Vastaavia tapauksia löytyy jalkapallosta useita. Pienempiä yllätyksiä sattuu jatkuvasti varsinkin cup-kilpailuissa, joissa yhden ottelun voitto ratkaisee.

Mitä ilmiö ”joukkueesta enemmän kuin pelaajiensa summana” tarkemmin ottaen tarkoittaa? Näkisin sen tarkoittavan, että joukkueen pelisuoritusta ei voida palauttaa sen pelaajien henkilökohtaisiin suorituksiin. Tarkemmin sanottuna kaikkia tosia lauseita joukkueen pelisuorituksesta ei voida ilmaista *yksinomaan* tosina lauseina sen pelaajien käyttäytymisestä: pelisuorituksista. Esimerkiksi Kreikasta vuoden 2004 EM-kisoissa pitää kiistatta paikkansa, että Kreikka

puolusti tiiviisti ja yhtenäisesti. Tätä lausetta ei voida palauttaa kreikkalaisten pelaajien pelaamista yksilöinä koskeviin tosiin lauseisiin: tosiin lauseisiin kreikkalaisten pelaajien liikkeistä, kaksinkamppailuista ja kontakteista puolustuspelissä. Tiiviisti ja yhtenäisesti puolustaminen sisältää muiden muassa muitakin yksittäisten pelaajien välisiä suhteita kuin avaruudellisia-ajallisia relaatioita, joita heidän liikkeensä jatkuvasti muuttavat. Se sisältää esimerkiksi pelaajien välisiä monimutkaisia kommunikatiivisia ja tunnesuhteita.

Ennen kaikkea palautumattomuus johtuu kuitenkin siitä, että Kreikalla oli joukkueena kausaalisia voimia yli yksittäisten pelaajien. Esimerkiksi juuri tiivis puolustuspeli antoi sille voiman peittää ja estää oman alueen keskusta tavalla, joka ei mitenkään palaudu joukkueen pelaajien kykyyn peittää aluetta. Pelaajien välissä on aina tilaa, mutta yhtenäisesti liikkuva joukkuepuolustus estää sen, että vastustaja voisi käyttää tämän tilan hyökkäyspelissään. Vastustaja ei kerta kaikkiaan onnistu pelaamaan palloa näihin väleihin. Tiiviisti puolustava kentällinen on kuin läpäisemätön betonilaatta kentän erään osa-alueen päällä.

Jalkapallon historiasta tiedämme, että tietyissä vaiheissa Italia ja italialaiset seurajoukkueet ovat menestyneet nimenomaan perustamalla pelinsä joukkuepuolustamiseen ja vastahyökkäyksiin. Näin asia oli 60–70-luvuilla ”catenaccion” eli lukkopuolustuksen kulta-aikoina. Parempi esimerkki on kuitenkin AC Milanin status maailman kentties parhaana seurajoukkueena Arrigo Sacchin valmennuskaudella ja välittömästi sen jälkeen 80- ja 90-lukujen taitteessa. Sacchi harjoitutti joukkuettaan tunti toisensa jälkeen aktiiviseen aluepuolustukseen: liikkumaan yhtenäisenä muodostelmana kentällä ja prässäämään vastustajaa keskialueella armotta. Sacchin Milan oli parhaimmillaan kentällä yksikkö, joka ei tietyillä kentän alueilla antanut vastustajalle tilaa rakentaa peliään. Vastustajan ainut vaihtoehto oli rakentaa peliä tämän yksikön ulkopuolelta. Milanin kannalta tämä parhaimmillaan johti vastustajan hyökkäyspelin täydelliseen tyrehtymiseen ja helpoihin pitkiin palloihin, jotka topparit Franco Baresi ja Alessandro Costacurta poimivat helposti. Riistoista Milanin oli hyvä kääntää peli nopeasti järjestäytymätöntä vastustajaa vastaan.³

3 Wilson 2011, luvut 10 ja 16.

Esimerkkejä joukkueen voimasta yli yksilöidensä summan voidaan hakea myös hyökkäyspelistä. Viime vuosina Barcelona ja Espanjan maajoukkue ovat esittäneet kenties kautta aikain parasta hyökkäyspeliä. Sitä on toteutettu lyhytsyöttöpelinä, jossa pallo kiertää jatkuvasti pelaajalta toiselle helpoilla, lyhyillä syötoillä. Tästä seurauksena jossain vaiheessa vastustaja väsyä puolustuksessaan ja Barcelona tai Espanja pääsee iskemään pallon maaliin. Näin kävi vuoden 2014 EM-kisoissa jopa koko turnauksen näkökulmasta, kun Espanja murskasi väsyneen Italian finaaliassa 4-0.

Paljon on puhuttu Messin merkityksestä Barcelonalle. Hänen panoksensa on ollut tietenkin kiistaton. Silti Espanjan menestys osoittaa, että Messi on vain kirsikka kakun päällä Barcelonan kollektiivisessa lyhytsyöttöpelihyökkäyksessä. Espanjan rungon ovat muodostaneet Barcelonan pelaajat – ilman argentiinalaista Messia. Espanja on voittanut kaksi Euroopan mestaruutta ja yhden maailmanmestaruuden. Vasta nyt saksalaiset ovat murtaneet espanjalais-ten ylivallan seurajoukkueetasolla. Sekin on tapahtunut huippuluokan joukkuepelillä.

Olen aiemmin argumentoinut, että lyhytsyöttöpelistä tehokkaan tavan hyökätä tekee sen mahdollistama hyvin korkea pelinopeus.⁴ Pelinopeudella ymmärrän tyhjän tilan luomisen, tyhjään tilaan pääsemisen ja sen hyödyntämisen yhteisnopeutta. Lyhytsyöttöpeli mahdollista siis tyhjän tilan luomisen, sinne pääsemisen ja sen hyödyntämisen nopeasti. Tästä esimerkkinä voidaan käyttää Barcelonan ”valeysi”-taktiikkaa (engl. ”false nine”). Siinä Messi pelaa juuri ”valeysin”, näennäisen keskushyökkääjän eli yhdeksikön paikkaa. Hän lähtee liikkeelle ylhäältä keskeltä, mutta pyrkii vetämään vastustajan keskuspuolustajan alemmas liikkumalla kohti kentän keskustaa. Pallo yritetään syöttää Messille, joka kääntyy ja lähtee haastamaan pallon kanssa vastustajan puolustuksen väliin. Puolustus joutuu tiivistämään keskelle kohti palloa. Tämä luo tyhjää tilaa laitoihin. Lisäksi Messin alkuperäinen pudotus on luonut tilaa vastustajan puolustuslinjan keskelle. Barcelona pyrkii hyödyntämään kummankin tilan. Laitahyökkääjät liikkuvat kohti keskustaa ja laitapuolustajat täyttävät laidan tyhjän tilan. Yksi Messin merkit-

4 Hakkarainen 2012b ja c.

tävimmistä vahvuuksista on taito syöttää pienestäkin välistä joko suoraan tai toisen pelaajan kautta keskelle tai laitaan lujaa liikkuvalla pelaajalle. Seurauksena Barcelona pääsee murtautumaan läpi joko vastustajan puolustuksen keskustasta tai laidasta. Barcelonan hyökkäyksen pelinopeus on korkea: se luo tyhjää tilaa nopeasti, pääsee sinne tehokkaasti ja hyödyntää tyhjän tilan vauhdilla.

Tämän esimerkin avulla on helppo nähdä, että kyky tai voima tuottaa pelinopeutta on jalkapallojoukkueen kentällisen voimaa yli sen pelaajien kykyjen summan. Esimerkissä se ei ollut kenenkään yksittäisen pelaajan pelaamista eikä heidän pelaamisensa summa. Kentällisen voima tuottaa korkeaa pelinopeutta syntyi pelaajien sujuvasta *yhteispelistä*. Se ei edellyttänyt vain pelaajien tiettyjä liikkeitä kentällä. Se edellytti heidän yhteistyötään, mikä ei ole mahdollista ilman toimivia kommunikaatiosuhteita ja yhteisymmärrystä pelaamisesta. Tämä yhteistyö on vaatinut vuosikausia kestänyttä pelitavan harjoittelua junioreista alkaen Barcelonan kuuluisassa akatemiassa La Masiassa. Korkea pelinopeus ei siis myöskään palautunut jäännöksettä Barcelonan yksittäisten pelaajien pelaamisen summaan. Korkean pelinopeuden syntymiseksi ei riittänyt yksittäisten pelaajien liikkeet ja pallon käsittely. Se oli niitä enemmän. Sanalla sanoen jalkapallo on joukkuepeli eikä yksilöurheilua tai yksilöurheilun summaa.

Kollektivismi selittää, individualismi ei

Mielestäni vahvin peruste individualismia vastaan on juuri tämä ilmiö: joukkueen pelaaminen voi olla enemmän kuin sen pelaajien pelaamisen summa. Sen jokainen joukkuepallopeliä pelannut tuntee. Kun yhteispeli sujuu, tuntuu kuin olisi ”kolmannen asteen yhteys” muihin pelaajiin, mikä tekee itsestäkin paremman pelaajan hetkelisesti. Eliminativistinen individualismi ei tätä kykene selittämään. Eliminativistisessa individualismissa joukkueen pelaaminen pitäisi olla täysin eliminoitavissa eli poistettavissa. Se ei lopulta ole mitään muuta kuin joukkueen yksittäisten pelaajien pelaamista: heidän liikkeitään, kaksinkamppailujaan, kontaktejaan, sitä miten he käsit-

televät palloa. Erityisesti joukkueella ei voi olla mitään kausaalisia voimia. Sitä ei ole olemassa ja on varsin uskottava oletus, että olematon ei voi vaikuttaa syy–seuraus-suhteissa. Eliminativistisen individualismin ainut pelastautumistie olisi siis selittää pois ilmiö joukkueesta enemmän kuin pelaajiensa summana. Sen pitäisi pysyä osoittamaan, että tämä ilmiö ei ole tavalla tai toisella todellinen, mikä on vastoin pelaamisen kokemusta.

Niin kauan kuin eliminativistinen individualismi ei tähän kykene – enkä usko sen koskaan kykenevän –, katson kyseisen ilmiön muodostavan vahvan perusteen sitä vastaan ja kollektivismin puolesta. On järkevää eli perusteltua ajatella, että jalkapallojoukkueita ja joukkueen kulloisiakin kentällisiä on olemassa sosiaalisina olioina. Se auttaa meitä ymmärtämään korkeatasoista jalkapalloa joukkuepelinä. Siinä on järkeä. Näyttää myös vahvasti siltä, että joukkueilla ja niiden kentällisillä on omia kausaalisia voimia. Jalkapallojoukkueella tai tarkemmin sanottuna sen kulloisellakin kentällisellä on esimerkiksi voimaa kollektiivina estää vastustajan hyökkäyspeliä tai tuottaa korkeaa pelinopeutta hyökkäyspelissä. Tätä voidaan lisäksi tukea kaikille joukkueessa pelanneille tutulla ilmiöllä, että joukkueen ryhmadynamiikka vaikuttaa pelaajiinsa. Jos joukkue toimii ryhmänä hyvin, sen pelaajat saavat itsestään helpommin kaiken irti kuin joukkueessa, jonka ryhmadynamiikka on retuperällä.

Kausaaliset voimat ovat *merkki* joukkueiden ja niiden kentällisten olemassaolosta. Voimat eivät kuitenkin tee niistä olemassa olevia. Niiden olemassaolo kumpuaa jostakin muusta tekijästä. Näkisin, että se kumpuaa muodosta. Tietty muoto tekee joukkueesta tai kentällisestä olion. ”Muodolla” en tarkoita geometrista muotoa. Tarkoitan sillä olemassaolon tapaa, joka on olion muodollinen piirre erotettuna sen materiaalisista ominaisuuksista. Ajatus voidaan esittää vetyatomin avulla. Vetyatomi koostuu protonista ja elektronista. Se ei kuitenkaan ole vain yhden protonin ja elektronin moneus. Yhden atomin, ykseyden, siitä tekee erään protonin ja elektronin *yhdistyminen tietyllä tavalla*. Tämä yhdistymisen tapa, joka tietenkin on myös materiaallinen fysikaalinen kysymys, on ontologisesta näkökulmasta vetyatomin muoto. Vetyatomin muoto tekee protonin ja

elektronin moneudesta olion ja ykseyden yli osiensa moneuden: se on esimerkiksi vaikeammin hajotettavissa kuin mielivaltainen protonin ja elektronin moneus. Vetyatomin muoto erottaakin tämän erään protonin ja elektronin moneuden mielivaltaisesta protonin ja elektronin moneudesta (esimerkiksi tämän protonin ja jonkin toisen elektronin periaatteellisesta moneudesta). Se antaa vedylle myös tiettyjä kausaalisia ominaisuuksia, joita fysiikka ja kemia tutkivat.

Vastaavasti jalkapallojoukkueessa sen pelaajat yhdistyvät tietyllä, hyvin monimutkaisella tavalla, joka on tämän jalkapallojoukkueen olemisen tapa ja muoto. Se tekee joukkueesta olion ja ykseyden yli pelaajiensa moneuden. Ilmeisesti pelaajien yhdistymisen tapa koostuu ennen kaikkea hyvin monimutkaisista kanssakäymisrelaatioista. On sosiologian, sosiaalipsykologian ja psykologian tehtävä tutkia niitä. Yhtä kaikki juuri tämä pelaajien yhdistymisen tapa antaa joukkueelle myös sen kausaaliset voimat. Jos esimerkiksi pelaajien kanssakäyminen toimii hyvin eli joukkueen ryhmädynamiikka toimii, joukkue vaikuttaa pelaajien pelaamiseen myönteisesti.

Joukkueen kulloisenkin kentällisen kohdalla merkitsevät kanssakäymisen lisäksi myös itse peliin liittyvät pelaajien väliset suhteet, kuten avaruudellis-ajalliset relaatiot pelaajien välillä kentällä. Ne yhdessä muodostavat kentällisen olemisen tavan ja muodon. Niiden vuoksi kentällisellä on voimaa esimerkiksi peittää tietty alue viheriöstä pelissä tehokkaasti. Silti nämä voimat eivät ole, kuten yllä argumentoin, palautettavissa yksittäisten pelaajien voimiin. Pelaajien väliset relaatiot ovat aiheuttaneet uuden olion ja ykseyden muodostumisen. Tätä voidaan tukea huomauttamalla, että voidaan ajatella osan joukkueen kentällisestä muodostavan moneuden vastustajan kentällisen kanssa. Tämä moneus ei ole kuitenkaan joukkue, ykseys, koska joukkueen muodostavat relaatiot puuttuvat (esimerkiksi jaettu yhteenkuuluvuuden tunne).

Kollektivismia voidaan tukea myös havainnoilla. On nimittäin mahdollista havaita jalkapallojoukkueen kentällisen ykseys ja kollektiivinen voima. Tämä edellyttää vain huippuottelun näkemistä riittävän korkealta, lähes lintuperspektiivistä. Silloin havaitsee, että esimerkiksi puolustuspelissä kentällinen liikkuu viheriöllä parhaim-

millaan yksikkönä, yhtenä: ei vain kymmenen pelaajan moneutena vaan nimenomaan yhtenä oliona. Parhaimmillaan ykseys toimii kuin geometrinen kuvio, joka peittää tietyn alueen kentästä käytännössä täysin: sen väleihin ei vastustaja kykene pelaamaan. Vertasin sitä yllä betonilaattaan kentän päällä.

Sama havainto on mahdollista tehdä hyökkäyspelissäkin. Esimerkiksi voidaan ottaa kuvaamani Barcelonan ”valeysi”-taktiikka, joka on ollut hyvin menestyksekkäs. Oikeasta näkökulmasta ja oikealla tavalla katsottuna Barcelonan kentällisen voidaan nähdä muodostavan yksikön, ykseyden, joka geometrisen muotonsa muutoksilla luo tyhjää tilaa ja täyttää sitä nopeasti. Tällä tavalla se murtautuu läpi vastustajan puolustuksen (mistä itse asiassa hyökkäämisessä on kysymys kaikissa joukkuepallopeleissä).

Pikemmin holismia kuin atomismia

Kollektivismi on pikemmin *holistinen* (kokonaisuutta korostava) kuin *atomistinen* (kokonaisuuden osia korostava) näkemys. Atomismilla en tässä tarkoita materiaalista atomismia, jonka mukaan materiaallinen todellisuus koostuu perimmiltään jakamattomista osista. Tarkoitan sosiaaliantologista tai yhteiskunnallista atomismia, jonka mukaan ihmisyksilöt ovat toisistaan ja muodostamistaan yhteisöllisistä olioista *riippumattomia*. Riippumattomuudella en tarkoita riippumattomuutta syy-seuraus-suhteista. Atomismi siis sallii kausaaliset vaikutukset ihmisyksilöiden välillä. Tarkoittamani riippumattomuus on pikemmin ontologista: olemista ja sen tapaa koskevaa. Yhteiskunnallisessa atomismissa ihmisyksilöt ovat identiteetiltään (yksilöllisyydeltään) toisistaan ja sosiaalisista olioista riippumattomia. Myöskään heidän olemassaolonsa ei riipu sosiaalisista olioista. Ihmisten identiteetti on, mitä se on, ihmiset ovat, mitä he ovat, riippumatta toisistaan ja sosiaalisista olioista. He ovat myös olemassa riippumatta siitä, mihin ryhmään he sattuvat kuulumaan. Minä olen minä riippumatta siitä, että satun olemaan Suomen kansalainen. Voisin myös olla olemassa, vaikka Suomen valtiota ei olisi koskaan perustettu. Sanalla sanoen ihmisyksilöt ovat yhteisöllisiä atomeja.

Kannattamani kollektivismi kieltää ainakin ihmisten identiteetti-riippumattomuuden sosiaalisista olioista. Sikäli se ei ole atomistinen kanta. Sen mukaan ihmisten identiteetti riippuu ainakin yhdestä sosiaalisesta oliosta. Jalkapallon kohdalla tämä tarkoittaa, että kun-kin jalkapalloilijan identiteetti riippuu osittain jalkapallosta pelinä. Esimerkiksi Andrea Pirlo ei olisi Andrea Pirlo, juuri se ihminen, jos jalkapalloa pelinä ei olisi koskaan keksitty. Silloin hän voisi olla vaikkapa koripalloilija Andrea Pirlo. Osa Andrea Pirlon identiteettiä on siis olla jalkapalloilija (kenties juuri tietynlainen jalkapalloilija, rakentava alempi keskikenttäpelaaja). Hän ei voisi olla jalkapalloilija, jos jalkapalloa ei olisi. Tästä itse asiassa seuraa, että jalkapallo on jalkapalloilijuuteen nähden ontologisesti ensisijaista. Kukaan ei voi olla jalkapalloilija, jos jalkapalloa lajina ei ole – kuten kukaan ei voi olla Suomen kansalainen, jos Suomea valtiona ei ole.

Koska jalkapalloa joukkuepelinä ei voisi olla ilman jalkapallojoukkueita, kukaan ei voi olla identiteetiltään jalkapalloilija ilman jalkapallojoukkueita. Myös jalkapallojoukkueet ovat siis ontologisesti ensisijaisia jalkapalloilijana olemiseen nähden.⁵ Kollektivismini on siten holistista, koska ainakin yhdessä suhteessa sosiaaliset oliot ovat ihmisyyksilöihin nähden ensisijaista.

Kollektivismistani sen sijaan ei seuraa, että ihmisen identiteetti itsessään pitäisi olla olemassa jonakin oliona tai täysin muuttumattomana. On täysin mahdollista, että esimerkiksi Andrea Pirlon identiteetti on hänen piirteensä, mutta ei hänestä erillinen olio. Sikäli Andrea Pirlo voi olla identiteettiriippuvainen lajista nimeltä jalkapallo ja jalkapallojoukkueista. Tämä on myös täysin yhteensopivaa sen kanssa, että Andrea Pirlon identiteetti on osittain muuttuva. Lapsena Andrea Pirlo tuskin oli täysin sama Andrea Pirlo kuin mitä hän on nykyään aikuisena.

Jalkapallon ja jalkapallojoukkueiden ontologisesta ensisijaisuudesta jalkapalloilijana olemiseen verrattuna on syytä esittää yksi tarken-

5 Kyseessä on kuitenkin geneerinen eli yleinen riippuvuus toisin kuin jalkapallon kohdalla. Yksittäinen jalkapalloilija, esimerkiksi Andrea Pirlo, ei ole riippuvainen jostakin tietystä jalkapallojoukkueesta kuten Juventuksesta, missä hän tällä hetkellä pelaa. Jalkapalloilijana hän on riippuvainen siitä, että jalkapallojoukkueita ylipäänsä on olemassa nimenomaan jalkapallojoukkueina. Sen sijaan Pirlon jalkapalloilijuus on riippuvainen nimenomaan yhdestä pelistä, jalkapallosta.

tava huomautus. Näin vältän räikeimmät mahdolliset vastaväitteet muna–kana-ongelmasta, jotka perustuvat väärinymmärrykseen. Ontologisesta ensisijaisuudesta ei seuraa ajallista edeltävyyttä. Teesini jalkapallopelin ja jalkapallojoukkueiden ontologisesta ensisijaisuudesta ei siis tarkoita sitoutumista väitteeseen, että jalkapallo pelinä ja jalkapallojoukkueet olivat ensin ja jalkapalloilijana olemisen mahdollisuus vasta sitten. Sinänsä tämä on varmasti täysin mahdollista. Olisi aivan hyvin voitu ensin kirjoittaa jalkapallon säännöt, valmistaa välineet, rakentaa kenttä, koota joukkueet ja alkaa vasta sitten pelata jalkapalloa. Historiallisesti asia lienee kuitenkin tapahtunut enemmän tai vähemmän spontaanisti niin, että jonain epämääräisenä ajanjaksona syntyivät samanaikaisesti jalkapallo pelinä, jalkapallojoukkueita ja jalkapalloilijana olemisen mahdollisuus. Kantani on täysin yhteenso-piva tämän kanssa. Sen sijaan jalkapalloilijana olemisen ajallisen ensisijaisuuden joudun kieltämään. Se on kuitenkin mielestäni ainoastaan uskottava kanta, koska voiko joku olla jalkapalloilija, jos sellaista peliä ei ole kehitetty eikä jalkapallojoukkueita ole eli hän ei voi jalkapalloa periaatteessakaan pelata? Jalkapallo ja jalkapallojoukkueet näyttävät olevan jalkapalloilijana olemisen välttämätön ehto.

Kuka pelaa?

Kollektivismi herättää väistämättä kysymyksen, kuka lopulta pelaa jalkapalloa, jos kausaalisia voimia pelissä ei ole ainoastaan pelaajilla vaan myös joukkueilla ja niiden kentällisillä. Onko jalkapallossa lopulta niin, että peliä pelaavat joukkueet eivätkä pelaajat? Kuka tai mikä on jalkapallon pelaamisen agentti, tekijä eli pelaaja? Aiemmin olen puolustanut näkemystä, että ensisijaisesti joukkueet tai tarkemmin niiden kentälliset pelaavat. Myönsin kuitenkin, että pelaajat pelaavat toissijaisesti.⁶ Nykyään minusta kuitenkin näyttää siltä, että oikea vastaus kysymykseen on molempi parempi: molemmat pelaavat. Jalkapallo on joukkuepeli. Sitä pelaavat joukkueet tai tarkemmin joukkueiden kulloisetkin kentälliset. Mutta sitä pelaavat myös yksittäiset pelaajat. Asia riippuu pelitilanteesta.

6 Hakkarainen 2011a ja b.

Nähdäkseni tämä johtuu siitä, että yksittäinen jalkapallo-ottelu on prosessi. Se koostuu useista pelitapahtumista: syötöistä, lauka-uksista, harhautuksista, taklauksista, heittäytymisistä, kymmenellä pelaajalla puolustamisesta jne. Tärkeää on huomata, että pelitapahtumat eivät seuraa toisiaan peräkkäin ajassa kuin sotilaat jonossa. Ne ovat ainakin osittain ajallisesti päällekkäisiä. Samaan aikaan kentällä tapahtuu monia pelitapahtumia. Osa näistä pelitapahtumista on rajoittunut pienelle alueelle kenttää. Sikäli on pakko sanoa, että yksittäiset pelaajat pelaavat näiden tapahtumien suhteen. Jos esimerkiksi alin pelaaja antaa harhasyötön vastustajan kärkimiehelle, joka pääsee läpi ja tekee maalin, on oikein sanoa, että alin pelaaja teki virheen, ei koko joukkue.

Osa pelitapahtumista on kuitenkin avaruudellisesti vähemmän rajoittuneita. Niiden suhteen pelaajina ovat pikemmin kentälliset kuin pelaajat. Voidaan tuskin sanoa, että Georgios Seitaridis peitti Kreikan oman alueen koko keskustan vuoden 2004 EM-finaalissa. Sen sijaan pitää sanoa, että Kreikan joukkue peitti oman alueensa keskustan niin hyvin, että Portugali ei päässyt maalipaikoille. Unoh-taa ei pidä myöskään, että peliprosessin lopputulos on joukkueiden, ei pelaajien välinen. Toistaiseksi Messi ei ole voittanut yhtään ottelua Barcelonalle. Barcelona joukkueena on voittanut.

Ongelmia

Kaikilla filosofisilla kannoilla on omat ongelmansa. Puolustamani kollektivismi kohtaa muiden muassa kausaliteettiin eli syyn ja seurausten suhteeseen liittyvän ongelman. Fysiikan mukaan näyttäisi siltä, että konkreettinen eli fysikaalinen maailma on kausaalisesti sulkeutunut. Konkreettiseen asiaan voi siis vaikuttaa vain toinen konkreettinen tapahtuma tai olio. Voiko siis sosiaalinen olio, joka oletettavasti ei ole konkreettinen olio, vaikuttaa fysikaalisen maailman tapahtumiin? Olenhan väittänyt, että joukkueet ja niiden kentälliset vaikuttavat konkreettisiin tapahtumiin jalkapallokentällä.

En yritäkään tarjota pitkälle vietyä vastausta kausaalisen sulkeuman ongelmaan tässä artikkelissa. Huomautan vain, että en ole

itse asiassa välttämättä sitoutunut syy–seuraus-suhteeseen sosiaalisesta fysikaaliseen. Tarkkaan ottaen olen ensinnäkin vain väittänyt, että jalkapallojoukkueen kentällisillä on vaikutusta pelitapahtumiin. Kentällisistä on kuitenkin syytä huomata, että ne ovat sosiaalisia, konkreettisia olioita: niillä on sijainti aika-avaruudessa. Kentällinen sijaitsee jossakin kentällä jokaisella pelin hetkellä. Sijainti vain ei välttämättä ole yhtenäinen, se voi olla myös hajanainen. Sikäli kentällisen vaikutus pelitapahtumiin on fysikaalista kausaliteettia.

Sen sijaan joukkueen kohdalla tilanne näyttää olevan ongelmallisempi. Jalkapallojoukkue nimittäin ei ole niin selvästi konkreettinen olio. Sillä ei näytä olevan mitään sijaintia aika-avaruudessa (ainakaan seuralla ei ole kuin korkeintaan ajallinen oleminen). Se vaikuttaa olevan jotakin muuta. Olen kuitenkin väittänyt ainoastaan, että jalkapallojoukkue vaikuttaa pelaajien tajuntaan. En ole sanonut, että se vaikuttaa *suoraan* pelitapahtumiin. Tällainen vaikuttaminen sosiaalisen ja mentaalisen välillä ei kärsi fysikaalisen todellisuuden kausaalisen sulkeuman ongelmasta. Toki siihen sisältyy ongelma, kuinka pelaajien tajunta voi vaikuttaa konkreettiseen pelaamiseen kentällä. Kausaalisen sulkeuman ongelma ikään kuin siirtyy toiseen paikkaan. Vastaus tähän ongelmaan riippuu syyn ja seurauksen suhteen luonteesta, mikä on avoin filosofinen kysymys, jota yksinomaan fysiikka ei voi ratkaista. Mielenfilosofisena ongelmana mentaalisen vaikutus fysikaaliseen onkin avoin filosofinen ongelma.⁷

Kausaliteetin ongelma liittyy toiseen, reifikaation eli olioksi tekemisen ongelmaan.⁸ Kollektivismia vastaan voidaan esittää, että se reifioi yhteisölliset ilmiöt ja muodostaa maailmaan sikäli sosiaalisten olioiden sfäärin ongelmattomien konkreettisten eli aika-avaruudellisten olioiden lisäksi. Tähänkään vaikeaan ongelmaan en kykene lyhyessä artikkelissa tarjoamaan kunnon vastausta. Voin vain huomauttaa, että kentällisten kohdalla en muodosta sosiaalisten olioiden sfääriä konkreettisten olioiden yli. Kuten yllä toin esille, ne ovat avaruudellisia-ajallisia olioita. En siis sitoudu sellaiseen kantaan, jossa kentälliset sosiaalisina oliona ovat jotakin konkreettisesti erillistä,

7 Ks. Robb ja Heil 2013.

8 Ks. Elder-Vass 2010, 196 ja Schatzki 2003, 188.

hämärää lisää maailmaan. Joukkueiden kohdalla tämäkin ongelma tarvitsee lisäpohdintaa.

Kollektivismia vastaan voidaan myös esittää, että se on käytännön seurauksiltaan moraalisesti vaarallinen kanta. Joukkuekollektiiviin uskominen johtaa mahdollisesti joukkueen yksilöiden sortamiseen ihmisenä. Itse asiassa tämä ei ole vain mahdollista vaan myös aktuaalista, jos tarkastellaan toisen joukkuepallopelin, jääkiekon historiaa. On varsin kiistatonta, että Neuvostoliiton jääkiekkomaajoukkueessa pelaajia ihmisinä sorrettiin: heidät pakotettiin 11:ksi kuukaudeksi vuodessa harjoitusleirille. Kollektivismia pitää siis kavahtaa, vaikka se olisi teoreettisesti oikea kanta. Se on moraalisesti kyseenalainen.

Tähän mahdolliseen vastaväitteeseen on varsin helppo vastata. Neuvostoliiton jääkiekkomaajoukkueen kohdalla toimintatavoissa menttiin despotismin tai totalitarismin puolelle. Siinä unohdettiin – kenties tietoisesti –, että joukkueessa on kyseessä ihmisten muodostama ryhmä. Se koostuu elävistä ja tuntevista ihmisistä, joita ei voi kohdella kuin elottomia olioita. Joukkue ei ole kone, jonka elottomia osia pelaajat ovat. Tärkeää onkin nähdä, että kollektivismi ei tarkoita jalkapalloilijoiden *ihmisarvon* heikentämistä, vaikka heidän jalkapalloilujuutensa on toissijaista jalkapalloon ja jalkapallojoukkueisiin nähden.

Kollektivismi tarjoaa itse asiassa kehittyneen, tasapainoisen näkemyksen joukkueen ja sen pelaajien välisestä suhteesta. Se kykenee välttämään sortumisen sekä eliminativistisen individualismin harhakuvaan että totalitarismin despotismiin. Se ei siis edusta helpoa, mustavalkoista joko–tai-ajattelua.

Kirjallisuus

- Elder-Vass, D. (2010). *The Causal Power of Social Structures – Emergence, Structure and Agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakkarainen, J. (2011). Sihvon on sivupoluilla. *Urheilulehti*, 22, 46–8.
- Hakkarainen, J. (2011). Kuka pelaa? *Urheilulehti*, 19, 42–5.
- Hakkarainen, J. (2012). Joukkueurheilu ja yhteiskunnallisen atomismin myytti. *Akateeminen urheilublogi*, [<http://avokatsomo.com/akateeminen/2012/02/joukkueurheilu-ja-yhteiskunnallisen-atomismin-myytti/>].
- Hakkarainen, J. (2012). Miksi meidän peli? *Akateeminen urheilublogi*, [<http://avokatsomo.com/akateeminen/2012/05/miksi-meidan-peli/>].
- Hakkarainen, J. (2012). Miksi meidän peli – toisesta näkökulmasta? *Akateeminen urheilublogi*, [<http://avokatsomo.com/akateeminen/2012/05/miksi-meidan-peli-toisesta-nakokulmasta/>].
- Jackson, P. & Delehanty, H. (2013). *Eleven Rings – The Soul of Success*. New York: Penguin Press.
- Robb, D. & Heil, J. (2013). Mental Causation. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, [<http://plato.stanford.edu/entries/mental-causation/>].
Luettu 12.6.2013.
- Schatzki, T. R. (2003). A New Societist Social Ontology. *Philosophy of the Social Sciences*, 33, 174–202.
- Wilson, J. (2011). *Pelien peli – jalkapallon taktiikan historia* (Inverting the Pyramid – The History of Football Tactics, 2009; suom. T. Hannula). Helsinki: Helsingin Sanomat.